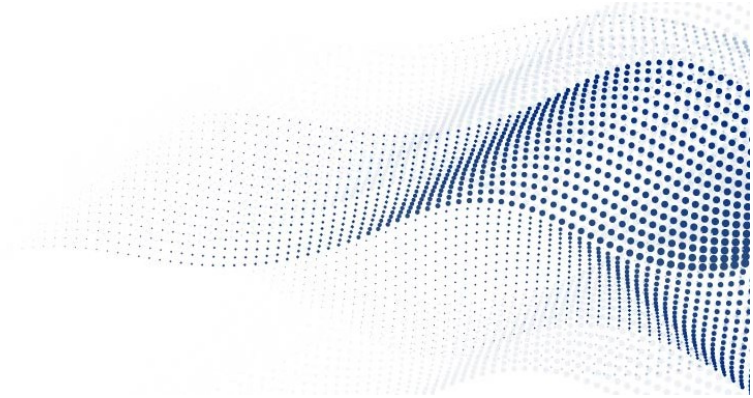
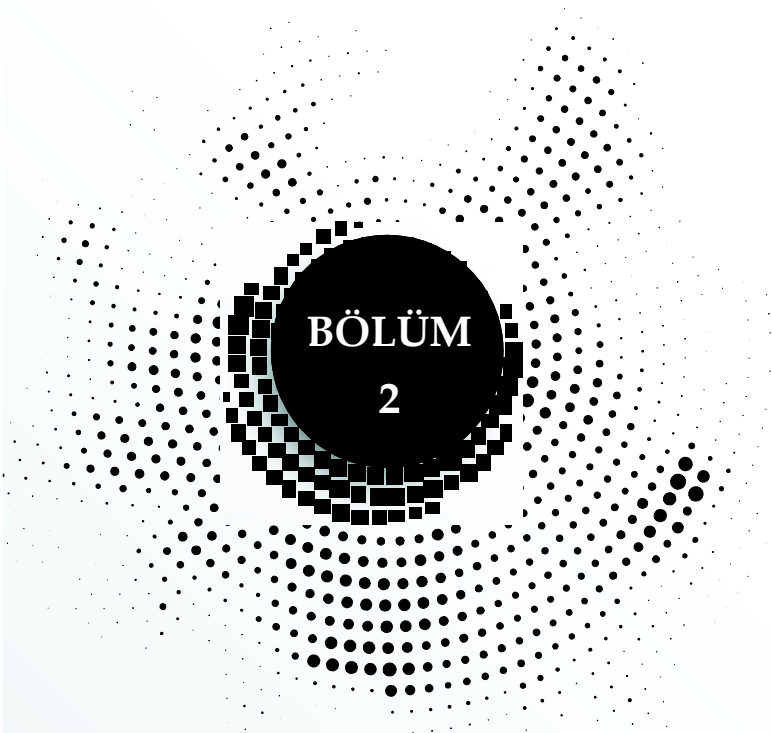

**SOSYAL BEŐERİ VE
İDARİ BİLİMLER
ALANINDA
ARAŞTIRMA VE
DERLEMELER**

**“KIYAFETLERİNDEN ve RUHLARINDAN
SOYUNAN KADINLAR” : KADIN VE SOSYAL
HİZMET**

Demet AKARÇAY ULUTAŞ¹ , Elmas AKIN ALTINCI²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü

² Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü

GİRİŞ

Kadın; erkeği tahrik eden, giyim tarzına dikkat etmek zorunda olan, kurban, ayartan ve ayartılan, tecavüzcüsüyle evlenme şansına erişmiş varlık, seks objesi, ev hanımı, anne gibi pek çok kavramla ve deyişle tanımlanabilmektedir. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe sözlüğünün, Almanca Duden sözlüğünün ve İngilizce Oxford sözlüğünün “yetişkin dişi insan” şeklinde belirttiği kadına; sözlükteki tanımından uzaklaşarak farklı anlamlar yüklenen başka bir alan da seks işçiliğidir.

Cinsellik hizmetinin piyasa koşullarında sunulduğu bir hizmet şekli olarak görülmeğe çok, kadına yaşattığı mağduriyet nedeniyle tartışma konusu olan seks işçiliği, kadın üzerinde oluşturduğu değersizleştirmeden dolayı bir cinsel şiddet eylemi olarak ülkemizde tartışılmaktadır. Kadın kimliğinin değersizleştirilmesi, kadının bedeni kanıt gösterilerek etiketlenmesi, kendi hayatını kurgulayabilmesi adına elinde bulunan tek değerli şeyin cinsel yönü olduğu gibi bir fikrin toplum tabanına yaygınlaşmış olması ve gelecek nesillerin de bu anlayışla yetiştirilmesi kadını ötekileştirilmesine yol açmıştır. Toplumda kadın için çizilmiş profilde rollerini yaşayan seks işçilerinin hayattaki mücadelelerinin, erkek ve kadın ilişkisinden doğan çatışmaların toplumsal boyutta kadın üzerinden nasıl kimlik kazandığının sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirilmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda, yönetmenliğini Michael Glawogger'ın yaptığı 2010 Avusturya-Almanya ortak yapımı “Fahişelere Güzelleme/Whores' Glory” isimli belgesel ile 2016 yılında Aslı Zengin tarafından yazılan “İktidarın Mahremiyeti” isimli kitap nitel veri analiz süreçlerinden biri olan içerik analizi ile değerlendirilmektedir.

Fahişelere Güzelleme filmi, Tayland, Meksika ve Bangladeş olmak üzere birbirinden farklı üç ülkedeki seks işçileri ile yapılmış bir belgeseldir. Bu konu bağlamında ülkelerdeki yapıyı ve yapı içerisinde bulunan seks işçisi kadınların duygu ve düşüncelerini betimlemiştir.

Zengin 2016 yılındaki çalışmasında ise etnografik bir çalışma deseni oluşturmuş ve katılımcı gözlem, anket, mülakat ve metin analizi ile verilerini toplamış ve sınıflandırmıştır. İstanbul ili sınırları içinde, Elmadağ, Tarlabası, Dolapdere ve Aksaray gibi ilçelere giderek örneklem grubuna ulaşmış ve 5 kadınla görüşme gerçekleştirmiştir.

Bu çalışma kapsamında iki eserin içerik analizi yapılmıştır. Nitel veri analizi süreci, betimsel analiz ve içerik analizi olarak iki temel başlık altında toplanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bunlardan içerik analizi, yazılan, söylenen, kayıt altına alınan metinlerin, mesajların ya da görsellerin objektif bir bakış açısıyla analiz edilmesi sürecini kapsamaktadır (Koçarslan, 2018, s. 377). Ayrıca, Silverman'a (2001) ve Özdemir'e (2010) göre, bu analiz deseninde, araştırmacının konuya ilişkin kategoriler oluşturarak elde ettiği verileri bu kategorilere göre sınıfladığı görülmektedir (Tanrıverdi ve Köksal, 2018, s. 250). Buna göre, yapılan çalışmada, elde edilen veriler,

“mahremiyetin kadın yüzü ve fuhuş”, “tarihsel süreçte fuhuş”, devletin (cinsel) kısıyları”, “mekân, sağlık ve şiddet”, “metalaşma, damgalanma ve iktidar” şeklinde oluşturulan başlıklar altında sunulmaya çalışılmıştır³.

Tarihsel Süreçte Fuhuş

Fuhşun ülkemizdeki gelişimi ve kültürel yansımalarından bahseden Zengin, 17. Yüzyılın başlarından 19. yüzyılın ortalarına kadar İstanbul'da fuhşun görüldüğüne dair bir kaynak bulunmadığını, ilk genelevlerin izinli olarak 19. yüzyılda açıldığını belirtmiştir. Müslüman kadınların fuhuş yapmasının yasak olduğunu sadece gayrimüslim kadınların çalışmasına izin verildiğini, hatta Halit Ziya Uşaklıgil'in Sefile isimli romanının Müslüman bir kadının fuhuş yaptığını ele almasından dolayı yasaklandığını da ifade etmiştir.

Süreç içerisinde fuhuş ele alındığında zaman zaman yüz değiştirdiğini aktaran Zengin, müşteri profili erkek olan çamaşırhanelerde ya da cariyeye satma adı altında fuhşun tarihte görünmez olmaya çalıştığını, savaş sonucu ekonomik zorluk yaşayan kadınların da hayır cemiyetlerinden yardım alamayınca fuhşa yöneldiğini belirtmiştir (s.18-22).

İlerleyen süreçte, zorla yapılan seks işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların Avrupalı kadınların fuhşa zorlanmasına karşı gerçekleştirilen kampanyalar sonucunda 1902 yılında, Paris'te “Uluslararası İnsan Ticareti ile Mücadele Bürosu- International Bureau for the Suppression of the Traffic in Persons-”nin kurulmasıyla başlamıştır. 1904 yılında Beyaz Köle Ticaretinin Durdurulması için Uluslararası Sözleşme, Batı Avrupa devletleri tarafından imzalanmıştır. Bu sözleşmenin en önemli özelliği fuhuş ve kadın ticareti arasındaki bağı ifade etmesi ve soruna yönelik sınırlar ötesi bakış açısı geliştirmesidir.

1933 yılında, Birleşmiş Milletler tarafından imzalanan Yetişkin Kadın Ticaretinin Durdurulması Sözleşmesi ile kadının rızası olsa bile fuhuş amacıyla kadın ticareti yasaklanmıştır. Bu tarihten sonra, 1949 yılında Uluslararası İnsan Ticareti Karşıtı Sözleşme imzalanmış, 1980'lerde fuhuş devletlerarasında konuşulan bir sorun haline almış ve fuhşun bir kadın hakları ihlali ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak değerlendirilen tartışmalar artmıştır. 1995 yılında, Dünya Pekin Konferansında fuhşun zorunlu ve gönüllü olarak ayırımından bahsedilmiş, 2000 yılında ise, Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin protokol ve insan ticaretinin

³ Seks işçiliği tüm cinsel yönelimlere sahip bireyleri kapsayarak daha geniş bir bakış açısı gerektiren bir kavramı yansıtmaması ile birlikte bu çalışmada, kadın kimliği özelinde ele alınmıştır. Her ne kadar kadın kimliği özelinde ele alınmış bir çalışma olsa da seks işçiliğinden olumsuz etkilenen bütün bireylere ithaf olunan bir çalışmayı okumaktasınız.

günümüzdeki tanımı, BM tarafından kabul edilmiştir (Çoşkun, 2018, s. 29-30).

Karakışla'nın çalışmasında belirttiği üzere 1920'de 2171 vesikalı kadının seks işçisi olarak çalıştığını belirtmiştir (Zengin, 2011, s.24). Zengin'in "seks işçileri için devlet tarafından hazırlanan ve bu kadınların sağlık kontrollerine ilişkin bilgilerin yer aldığı bir karne" olarak tanımladığı (s. 103) vesikaların iptali için ilk karar 2009 yılında verilmiş, ancak bu tarihe kadar seks işçisi olarak çalışan kadınların Emniyet'te alınan parmak izlerinin yanına "genel kadın" ifadesi konulmuş ve bu kadınlar öldükten sonra bile iki yıl bu vesikanın iptali mümkün olmadığından damgalanmışlardır (s. 120). Buradaki temel nokta, toplumun bu kadınların değişmeyeceğine ve toplumsal düzene ve ahlak normlarına göre yaşamayacağına inanmasıdır.

Al Mezmaah Çalışma ve Araştırma Merkezi tarafından 2018 yılında paylaşılan yazıya göre, Türkiye'de yaklaşık 15.000 kadının kayıtlı ve bu sayıdan daha fazla kadının ise kayıtsız olarak çalıştığını ifade etmektedir (<https://almezmaah.com/english/2018/01/09/licensedprostitution-flourishes-under-turkeys-erdogan/>). Hürriyet Gazetesi'nin 5 Ekim 2013 tarihli haberinden alıntı yapan Havocscope Küresel Seks Ticareti Raporuna (2015) göre, Türkiye'nin fuhuş sektöründen yıllık 4 milyar dolar kazanç elde ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca, aynı haberin devamına atf yapan raporda, kayıtlı olarak çalışan kadınların 3000 tanesinin 55 ilde bulunan genelevlerde çalıştığını belirtmektedir.

Bilgi Teknolojileri Kurumunun bir uygulaması olan İnternet Bilgi İhbar Merkezi'ne internet ortamında yayınlanan içeriklerin 5651 sayılı Kanunun 8. Maddesine göre, intihara yönlendirme, çocukların cinsel istismarı, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma, sağlık için tehlikeli madde temini, müstehcenlik, fuhuş, kumar oynanması için yer ve imkan sağlama, Atatürk aleyhine işlenen suçlar için şüpheye düşülen noktalarda ihbar edilmesi mümkün olmaktadır (<https://www.ihbarweb.org.tr/>). Türkiye 2015 İnsan Hakları Raporu'na göre, İnternet Bilgi İhbar Merkezi'ne yapılan ihbarların % 28'inin fuhuşla ilgili olduğu belirtilmiştir (https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/Public/Turkiye_2015_in_san_haklari_raporu.pdf).

Dünya genelinde 42 milyon seks işçisinin olduğu ve fuhuş sektöründen yıllık dünya genelinde 100 milyar dolar gelir elde edildiği tahmin edilmektedir. Asya, Afrika ve Orta Doğu'nun seks turizmi için tercih edilen noktalar olduğu vurgulanırken, fuhuş yasalarının ülkelere göre değişkenlik gösterdiği ifade edilmektedir. Fransa, Kanada, İzlanda ve Norveç gibi ülkelerde seks ürünlerinin satılması yasarken seks eylemlerine ödeme yapmak yasaklanmıştır. Buna karşın, Türkiye, Avustralya, Avusturya, Almanya, Yeni Zelanda gibi ülkelerde ise görece fuhşun yasal olduğu görülmektedir (<http://worldpopulationreview.com/countries/countries-where-prostitution-is-legal/>). Fuhşun yasal olduğu fiilen kabul edilmese dahi, hala açık genelevlerin olması, fuhşun tespit edilmesi zor bir konu olması bazı göz yummalara sebep olmaktadır. Ülkelere, toplumlara, hukuki bakış açlarına

göre farklı yaklaşılan fuhşun, sonuç itibariyle kadını ötekileştirdiği, psikolojik, sosyal, sağlık gibi pek çok yönden zarar verdiği yorumuna ulaşabilmekteyiz. Ayrıca, seks işçisi olarak çalışan kadınların kendi yaşamları hakkında kendi özgür iradeleriyle karar vermekten de uzaklaştıkları ve artık konulan kurallara göre yönetildikleri de başka bir gerçeği yansıtmaktadır.

Mahremiyetin Kadın Yüzü ve Fuhuş

Seks işçiliği konu olunca; hak, meşrulaştırma, metalaştırılma, şiddet, iktidar, sağlık, mekân, damgalanma ve daha birçok başlık söz konusu olmaktadır. Devletin mahremi olan bu konu, tarihsel süreçte özellikle bazı kırılma noktaları ile kamusal alana taşınmış ve tartışılmıştır.

Daha önce genelevde çalışan Ayşe Tükrükçü ve Saliha Ermez'in İstanbul'dan milletvekili adaylığı için yaptıkları başvurunun öncelikle Yüksek Seçim Kurulu tarafından fuhuşun "yüz kızartıcı suçlar" arasında sayılmasından ötürü reddedilmesi ve sonrasında Ayşe Tükrükçü ve Saliha Ermez'in fuhuşun "yüz kızartıcı suçlar" kapsamında olmadığı vurgulanarak itirazları üzerine tekrar başvurularının alınması, ancak yine de yeterli oy sayısına ulaşamadıklarını belirterek başlayan Zengin'in kitabında, bu deneyimi yaşayan kadınların en büyük başarısının katılım haklarını kullanmaları olarak vurgulanmıştır (Zengin, 2016, s. 15). Ayşe Tükrükçü ve Saliha Ermez'in "duyulması reddedilmiş söylemleri" kamusal alana taşınması, esasen devletin mahrem köşelerinin de görünür kılınması açısından önem kazanmıştır.

Her seks işçisi Ayşe Tükrükçü ve Saliha Ermez gibi tutum sergileyebilmektedir. Sevencan and Akın (2012, p. 50) tarafından yapılan çalışmada, seks işçisi kadınların toplumsal cinsiyet konusuyla ilgili farkındalıklarının az olduğu, özellikle sosyal haklarına ilişkin yetersiz bilgiye sahip oldukları belirtilmiş ve görüşme yapılan kadınların sosyal güvenlik kapsamında olmanın bir kadın için güç olduğu ve Anayasa'da eşitlik vurgusu yapılmasına rağmen gündelik yaşamda maruz kaldıkları kötü davranışlar ve tutumlar nedeniyle kendilerini eşit hissetmedikleri yönündeki görüşler dikkati çekmiştir.

Devletin ötekileştirmesi üzerine vurgu yapan Zengin, daha önce siyasi parti kurma girişiminde bulunan ve "*Ne zaman topluma katılsak, toplumun kıyılarına itildik, bu partide herkes dipten olacak*" diyen Ayşe Tükrükçü'nün namus çerçevesinde topluma katkıda bulunma isteklerinin bir şekilde reddedildiği, vesikalı⁴ çalışmanın önlerine siyasi katılıma bir engel olarak çıkarılmış olduğu, buna karşın devletin vergi alarak genelevleri bir yandan da kabullendiğini ifade ettiği sözlerini öne çıkarmıştır (s. 16).

Zengin, kitabında yaptığı aktarımlarda, fuhşu Barry'nin (2000) insanların şiddet yaşadığı bir dünya olarak nitelendirdiğini, Pateman'ın (1988) ise erkeklerin kadınların bedenlerini yönetme hakkına sahip olduklarını düşündükleri bir alan olarak tarif ettiğini belirtmiştir (s. 17). Ayrıca, fuhşa

⁴ Seks işçisi olarak çalışan kadınların kayıt altına alındığını gösteren bir belge.

tüketim kültürü bakış açısıyla yaklaşan feminist yaklaşımların bir kolu, fuhsu erkek için ayrıcalık tanıyan bir sosyal yapı, kadınların ise kendi rızaları dışında, ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabildikleri bir kimlik kazandırmıştır (s. 18). Fuhsun ekonomik yapı üzerinden açıklanmasında, Rubin'nin (1984) bir meslek olarak tanımladığı ve Kempadoo'nun (1998) ise, cinsel emeğin sermayeleştirilmesi olarak ifade ettiği böylece politik-ekonomik, sosyal, kültürel, ekonomik, ulusaşırı değerlendirmek gerektiği vurgusu görülmektedir (s. 18).

Zengin, aynı zamanda kitabında, fuhsu konusunda devletin denetleyici ve düzenleyici mekanizmalara sahip olduğunu, seks işçisi kadınların nerede, nasıl yaşadığı ve kiminle nasıl cinsel ilişkiye girdikleri konusunda açık ya da örtülü kurallara sahip olduğunu ve bu şekilde sınırlarını belirlediği bir mahrem alanı olduğunu yorumlamıştır (s. 31). Bundan ayrı olarak, devletin mahremiyet alanını evlilik, aile içi ilişkiler, çocuk yetiştirme gibi alanları da ekleyerek genişletmiştir (s. 32).

Kadına şiddet göstermenin başka bir türünü yansıtan seks işçiliğine yönelik toplumsal bakışın çok yönlü bir grubu bulunmaktadır. Seks işçisi kadını, kadın varlığından soyutlayarak toplumun geleceği için ahlaki bir tehlike olarak göre hemcinsler, yine ahlaki tehlike normuna sadık kalmasına rağmen seks işçilerinin asıl muhatap grubunu oluşturan erkekler, hukuki yapıdaki eksiklikler, devletin şiddeti ve kadını yorumlama biçimi gibi büyük bir kümenin aslında kadınlara yönelik cinsel şiddetin daha da keskinleşmesine neden olduğu söylenebilmektedir.

Devletin (Cinsel) Kısılları

Zengin, kitabında seks işçiliğini açıklamak için Das ve Poole'un (2004) "devletin kısılları" kavramını ve "devletin cinsel kısılları" kavramını kullanmıştır. Bu kavramı, devletin siyaset alanını toplumdaki belli grupları dışlayarak tanımlaması, insanları yasalar ve düzenlemeler aracılığıyla belli nüfus grupları altında toplayarak kontrol etmesi ve devletin siyasi kimliği ve yasal düzenlemeler üzerinden yaptığı mahremiyet tanımı altında açıklamaktadır. Diğer bir deyişle devletin kısılları, "devletin rasyonel bir yönetim tarzı üzerine kurulu siyasi bir düzenleme olarak değil, şiddet ve düzenleyici işlevler arasında sürekli ilişki kuran egemen bir iktidar alanı" olarak anlaşılabilmektedir. Yani; devletin merkezinin dışında kalan aslında tam da merkezi kuran bir alan olarak nitelendirilebilir (s. 25-26).

Seks işçilerini kayıtlı ve kayıtsız olarak nitelendirmek esasen, iktidarın mahremiyet /yakınlık ile kurmuş olduğu ittifak olarak değerlendirilebilir (Zengin, 2011, s.26). Diğer yandan, Fuhuşla ilgili düzenlemeler, seks işçisi kadına ve mekan işletene yönelik olarak uzun süre uygulanmıştır. Pembe kimlik almamış trans erkek seks işçilerine ve müşterilere yönelik bir yaptırım da söz konusu olmamıştır (Zengin, 2011, s.33).

Seks işçisi kadınlara biçilen fiyatların; yaşa, kadınların vereceği hizmetin şekline ve güzelliğe göre değişken olması, Tayland'da girişi kartlı olan profesyonel bir sistemin kurulması ve seks turizminin yaygın olması,

Bangladeş ve Meksika’da görece daha kötü koşullarda seks işçilerinin çalışıyor olması (Fahişelere Güzelleme, 2010), ülkeler arası değerlendirme adına devletin cinsel kıyılarının şekil farklılıklarını analiz edebilmek açısından farklı bakış açısı sunmaktadır.

Zengin, toplumda erkeklerin seks işçisi olarak çalışan kadınları tanımlamalarını kendi eşleri üzerinden yaptıklarını ifade etmektedir. Çocuklarının anneleri olarak tanımladıkları kutsalın ve kendi mahrem alanları içinde belli bir ahlaki sınırla tanımladıkları kendi eşleriyle birlikte gerçekleştiremeyecekleri kurgudaki cinsel birliktelikleri görece ahlaki sınırları olmayan ve toplumsal olarak herhangi bir rol ve sorumluluk (annelik gibi) yüklemelikleri kadınlarla yaşamayı tercih etmektedirler.

Fahişelere Güzelleme belgesinde Tayland’daki bir seks turizmi müşterisi bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir: “Buraya kendime az da olsa bir mutluluk satın almaya geldim, en fazla 1-2 saatlik mutluluk, kısa süreli de olsa muhabbet edip keyifli dakikalar geçiriyoruz. Bu kızlarla karımı karşılaştırmak mümkün değil. Karım benim hayat arkadaşım, iyi kötü günlerimiz oldu, birbirimizi çok iyi anlarız.” ifadesi, kutsanan eşlik, annelik ve diğer yandan seks işçisi kadınların, eril iktidar için nasıl anlamlandırıldığıının örneğini oluşturmaktadır.

Diğer yandan toplumda yaygınca kabul görmüş “milli olmak” teriminin de cinsel yaşam özgürlüğü nikah ile uygun bulunmamış bireylerle cinsel yaşamı deneyimlemek uygun bulunmayacağı için, genel evler, bahsi geçen terimin fiile dökülmesi adına imkân sunmaktadır (s. 45-46). Ayrıca, sağlık sorunları sebebi ile duygusal partner bulmakta zorlanan engelli bireylerin de cinsel yaşamlarını seks işçileri ile sürdürmeyi tercih edebildikleri (Fahişelere Güzelleme örneğinde de betimlendiği üzere) ülkelerarası bir gerçektir.

Zengin, kitabının içinde “kurumsal sessizlik” isimli bir bölüm oluşturarak, bu bölümün içinde seks işçilerinin bulaşıcı hastalıklara karşı muayene ve tetkiklerinin yapıldığı hastanedeki gözlem notlarına yer vermiştir. Buna göre, hastane yönetiminin ve personelinin seks işçisi kadınlar hakkında konuşmak istememeleri dikkatini çekmiştir (s. 49). Yazar, bu bölümde verdiği detaylarda kısa da olsa hastane yönetimi ile yaptığı görüşmedeki konuşmalara doğrudan yer vermiş ve hastane yöneticisinin kadınlar hakkında bilgi vermem gizlilik ve mahremiyet ilkesini bozacağından dolayı çalışmanın yasal izni olmadan bilgi vermek istemediği anlaşılmaktadır (s. 51). Bir akademik çalışmanın etik kurul ya da komisyon izinlerinin alınması hem çalışmacıyı hem de katılımcıyı korumayı amaçlayan bir süreç olduğu düşünüldüğünde, bu durum kabul edilebilir görünmektedir. Bununla birlikte, yazar çalışma konusunu belirterek İl Sağlık Müdürlüğü gibi kurumlara izin başvurusu yaptığında, çalışma konusundan dolayı gerekli yasal izni alamadığında bahsetmiş ve fuhşun devletin mahrem alanı olduğu ve yasal düzenlemelerle hem bu kadınları görünmez kıldığı hem de ilgili kurumları sessizleştirdiği yorumunu yapmıştır (s. 52). Yazarın, yaşadığı olumsuz izin sürecinden sonra bireysel çabalarla ulaştığı kişiler ve sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla seks işçilerine ulaştığı görülmektedir.

Oluşturulan kurumsal sessizlik, devletin genel evlerden vergi alması, ana-cocuk sağlığı ile ilgili araştırmalara kolay izin verilmesine karşın bu seks işçiliğinin araştırılmasının uygun bulunmaması, araştırmacılara sunulan protokoller ile “kimin, ne zaman, ne konuşacağını” üzerinde kurulan iktidar konunun zorluğunu ve görünür kılınmasının da neden önemli olduğunu gösterir niteliktedir. Zengin’e göre (s.56), devletin bilgi ve söz üretimini kontrol etmek istemesinin temeli, seçilen konunun devletin mahremiyet alanı olmasıdır. Mahremiyet ise bir iktidar kurmaya zemin hazırlamaktadır. Bir başka bakış açısı ile eve gelen misafirler yatak odasına girmek konusunda tedirgin olabilmektedirler, bunun sebebi oraya atfedilen cinsellik ve çıplaklıktır. Seks işçiliği de devletin yatak odası yani mahremidir. Konuşulması tedirginlik yaratmaktadır. Bu çıplaklığı örtmek için de araştırmacılara sunulan protokoller, kıyafet olarak metaforlaştırılabilir.

Mekan, Sağlık ve Şiddet

Zengin, kitabında seks işçilerinin mekânsal olarak da tanımlamalara dahil olduğunu belirtmiş ve özellikle kayıtlı olarak çalışan ve kayıt dışı çalışan seks işçilerine göre mekânsal bir ayrımın olduğunu ifade etmiştir (s. 70). Bu mekanları sadece çalışan kadınlar üzerinden değil aynı zamanda kadın satıcıları, müşteriler, polis gibi diğer aktörler için de farklı anlamları olduğu tanımlamıştır. Genelevler sınırları ve düzenlemeleri belli sabit ve süreklilik gösteren mekanlar olarak tanımlanırken, sokakta çalışan kadınların mekan sınırlarını belirsiz hale getirdiğinden ve değişken ve hareketli bir mekan algısı olduğundan bahsetmiştir (s. 71). Bu mekan akışkanlığı, biz araştırmacılar için kadınlara ulaşmayı da zorlaştırmaktadır.

Zengin, İstanbul örneklemini üzerinden çalışmasını yürüttüğü için bu ilde 2001 yılından beri genelev kaydı yapılmadığından seks işçisi kadınların sokaklarda çalıştığından ve kadınların polis tarafından yakalanmaları halinde geneleve kapatılma kaygısı yaşadığından bahsetmiştir (s. 84).

Frengi hastalığının toplumda yaygınlaşması sebebiyle fuhşun devlet kontrolü altında sunulması önem kazanmış, bahsedilen bu kontrol mekanizmasının sadece, buralarda çalışan kadınların kayıt altına alınması ile sağlanmadığı, genelevlerin mekânsal olarak da belli koşullara uyması gerektiği görülmektedir. “Namus sahibi” ailelerin yaşadığı evlerin yanında ya da karşısında açılmayan genelevlerin mekan kısıtlamasına da tabii oldukları ifade edilmektedir (s. 23).

Seks işçisi olarak çalışmanın şiddetin her türlü şeklini doğrudan kabul etmek ve bu şiddet türlerine maruz kalmak anlamına geldiğini yorumlayan Zengin, bu kadınların maruz kaldıkları tecavüz, dayak ya da cinayetin bahsedilen şiddet türlerinden dolaysız halleri olduğundan ve medyadaki yansımalarından, toplumun davranış ve tutumlarından ve mevzuattan kaynaklı olarak ise dolaylı şiddet türlerine maruz kaldıklarından bahsetmiştir (s. 89). Bu kadınlar şiddeti kabul etmekle birlikte toplum tarafından şiddeti hak ettikleri yönündeki algıya da maruz kalmaktadırlar (s. 91). Bunu, Das ve Kleinman’dan yaptığı atıfla, şiddetin toplumsal düzeni sağlamada ve normal

olanı kurgulamada bir araç olduğundan bahsetmiş ve bu düzenin sağlanması noktasında şiddetin bazı noktalarda toplum tarafından görmezden gelinebildiğini vurgulamıştır (s. 90).

Batı (2008) tarafından yapılan çalışmada, seks işçilerinin para vermemek amaçlı, istem dışı ilişkiye zorlama, sadece hayat kadını olmaları gibi nedenlerle fiziksel şiddete, çalışmaya zorlama, korkutma, tehdit, toplum tarafından dışlanma gibi farklı psikolojik şiddet türlerine de maruz kaldıkları görülmüştür. *"Burada okumuşu da okumamışu da aynı davranır.", Buraya gelen erkek hayvan gibidir, kendi zevkini düşünür, kadının bir önemi yoktur.*" (Fahişelere Güzelleme) şeklinde ifade eden seks işçileri esasen insani olmayan şiddet içerikli tutumlarla sıkça karşılaşabildiklerini de ifade etmiştir.

Çoker (2017, s. 8) tarafından yapılan çalışmada, kötü yaşam koşullarına sahip ve tecavüz, darp, saldırı, işkence gibi sözel ve fiziksel pek çok şiddet türüne maruz kalan seks işçilerinin psikolojik sağlıklarını korumak için alkol ve maddeyi bir stresle başa çıkma aracı olarak kullandıkları belirtilmiştir.

Seks işçiliği ile ilgili önemli bir diğer konu ise sağlıktır. Şimşek (2011, s. 122-125) tarafından yapılan çalışmada, cinsel yolla bulaşan hastalıklar noktasında özellikle istenmeyen ve erken yaşta gebelikler ve sağlıksız düşüklük açısından seks işçilerinin öncelikli risk grubu içinde yer aldıkları belirtilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bu anlamda yansımaları düşünüldüğünde, kadınların eğitim seviyesinin düşük olması, sağlık hizmetlerine etkili erişim sağlayamamaları, üreme sağlık hizmetlerine erişememeleri, fiziksel, cinsel, ekonomik açıdan pek çok şiddet türüne maruz kalmaları şeklinde kadın sağlığını ve buna bağlı olarak da toplumsal sağlığı olumsuz etkileyen pek çok etmen bulunmaktadır.

Metalaşma, Damgalanma ve İktidar

Seks işçileri çoğu zaman doğrudan ya da dolaylı şiddete maruz kalabilmektedirler. Toplumun seks işçilerini kabul etmemekte, bunun nedenlerinden önemli olan bir tanesi ise, "namussuz" bir kadının "namuslu" bir kadını yoldan çıkararak "kötü yola" düşürme potansiyelinin olmasıdır (s. 104). Yaşadıkları stigmayı bir seks işçisi şu şekilde ifade etmektedir *"Bizi dışarıda itip kakıyorlar, oysa bu insanlar bizim müşterimiz. Dışarıda bizden öğreniyorlar ama burada vücutlarımıza aşıklar."*(Fahişelere Güzelleme). Bu damgalanma süreci ve güvenlik kaygıları kadınların sadece kendilerine tanımlanan bölgeden, evden pek çıkmamasına, çıksa dahi insanlara karşı para kazandıkları işleri hep farklı ifade etmelerine sebep olabilmektedir.

"Hayat kadınları toplumun ahlaki ve sosyal dokusuna tehdit olarak görülüyorlar" (s. 107) fakat bu alan diğer yandan devletin de vergi aldığı bir alan olma niteliğini taşımaktadır. Toplumun belirlediği namus kodlarına göre, şiddetin kadınların yaşamındaki yeri özellikle seks işçileri açısından meşruiyet kazanmakta ve her fırsatta uygulanabilir hale gelmektedir (s. 101). Toplumsal ahlaki sınırlarını da kadın üzerinden tanımlayan Zengin, kadınların giyim tarzı, topluluk içindeki davranışları ve konuşma biçimleri üzerinden toplumun kadınları "iyi kadın", "kötü kadın" olarak tanımladığını

belirtmiştir (s.74). “Eğer bir kadın -hafif- davranmayı göze alıyorsa ..., aynı zamanda erkeğin cinsel tacizini de hak etmiş sayılır” ifadesi ile namus kavramının kadının üzerinden yapıldığını ve kadınların belli kalıplara göre aslında toplumda var olduğunu vurgulamaktadır (s. 75).

Seks işçilerinin maruz kaldığı damgalanmanın ev kiralamada, iş hayatında, evlenme, sağlık hizmetlerinin kullanımı gibi günlük yaşam deneyimlerinde sıklıkla görünür olduğu vurgulanabilmektedir (Sevim, 2018, s. 469). Hatta, Zengin (s.36) genel evde çalışmak isteyen kadınların sağlık ve güvenlik üzerinden yürüttükleri kamusal pratikler esnasında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve damgalanma ile çokça karşılaştıklarını da ifade etmeye çalışmıştır.

Gökengin, Çalış ve Öktem (2017, s. 17) tarafından yapılan çalışmada, seks işçilerinin, hakkında dedikodu yapılması, sözel taciz/tehdit/incinme, aile aktivitelerinden dışlanma, HIV durumu nedeniyle cinsel olarak istenmeme, sosyal aktivitelerden dışlanma, sağlık hizmetlerinden ya da aile planlaması hizmetlerinden faydalanamama, iş/gelir kaybı gibi damgalanma türlerine maruz kaldıkları görülmüştür. Bu damgalayıcı ve dışlayıcı tutum ve davranışların örneklem grubunda, suçluluk, utanç hissi, uzaklaşma gibi olumsuz psikolojik ve davranışsal etkilere yol açtığı, yine aynı çalışmanın bulgularında görülebilmektedir.

Seks işçileri damgalamalarının yanında bedenleri de metalaştırılmakta ve bu meta iktidarın bir unsuru haline gelmektedir. Zengin’in görüşme yaptığı kadınlardan biri genelevde çalışma sürecinde regl dönemlerinde bile izinli olmadıklarını belirterek kendilerini köle olarak tanımlamıştır (s. 109). Bu durum, kadın benliğinin yok edilerek metalaştırıldığını ifade etmektedir. Çalışmasında bir seks işçisi bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “*Kadınlar kazanılan paranın kaynağı oldukları için, bedenleri de patron ve vekiller tarafından maksimum karın elde edilebileceği birer makine olarak görülür*” (s. 112).

“*Kızları önce siz birlikte olarak test ediyor musunuz?*” diyerek seks işçisi kadınları adeta bir makinaymışçasına nitelendiren müşteriye, “*Biz üstlerinden geçerse bir daha bize itaat etmezler*” (Fahişelere Güzelleme) diyerek cevap veren mekan sahibinin iktidar yapılandırması çok net gözlemlenebilmektedir.

Zengin’in 50’li yaşlarda iki emekli seks işçisi ile görüşme yapmış olması fakat Tayland’da bir seks işçisinin “*30 yaşında işi bırakmam gerek*” cümlesini kurması, devletin bu konu üzerinden bir turizm algısı geliştirmesinin kadın bedeni üzerindeki benlik algısının ve varoluş kaygılarının tezahürü için anlamlıdır. Diğer yandan belgeselde, sevgilisi olduğunu belirten ve sevgililerinde işten geldikten sonra cinsel birliktelik yaşamak istediğinden yakınan seks işçileri, nasıl seks konusunda edilgen objelere döndüklerini betimlemiştir.

Genel ev müşterisinin “*Burada kerhane olmasa, normal kadınlar sokakta yürüyemez, erkekler önüne çıkan kadına tecavüz eder, hayvanlarla iş tutar.*” demesi, yarattıkları cinsel eril iktidarı meşrulaştırmaktadır.

Bangladeşli bir mekan işleteni yanında çalışan seks işçisine şöyle bir öğretilde bulunmuştur; “*Müşterilerinin her istediğini yapmak zorunda değilsin. Vücudumu satıyorum, ruhum satılık değil de. Beni bir noktaya kadar kullanabilirsiniz ama sınırlarımı aşmam de.*” Burada bedenini nasıl para ile takas edilebilecek bir nesne haline dönüştüğünün derinlemesine düşünülmesi gerekmektedir. Paranın karşılığı ederin beden olması tezahür edilmekte zorlanılan bir metalaşma sürecidir. Genellikle formu değişse de kadınların hep bir camekan gibi kendilerini sergileyerek tercih edilmelerini sağlamakla yükümlü olmaları da benzer sürecin de sonucudur.

Tartışma ve Sonuç

Betimlenmeye çalışılan seks işçiliği esasen toplumsal cinsiyet tartışmalarından bağımsız olarak konumlandırılmaz. Zengin, toplumsal cinsiyetin sosyokültürel yapıya göre şekillendiğini ve kimlik, değer, prestij, akrabalık ilişkilerindeki yer, sosyal hiyerarşideki yere göre temsiliyet kazandığını vurgulamıştır. Dolayısıyla, toplumda kadına ve erkeğe biçilen rollere uygun yaşamının değerli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, yasal ve kurumsal uygulamaların da toplumda belirlenen cinsel davranışlara göre çerçeveslendirildiğini belirtmiştir (s. 99).

2016 Dünya Ekonomik Forum Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre, cinsiyet eşitsizliği açısından 144 ülke içinde Türkiye 130. Sırada yer alırken, kadınların eğitime katılımı açısından 119. Sırada, siyasete katılımların açısından 113. Sırada, ekonomik katılım ve fırsatlar açısından ise 129. sırada olduğu görülmektedir (<http://eca.unwomen.org/en/where-we-are/turkey>). Birleşmiş Milletler Kadın Birimi tarafından koordine edilen ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele edilmesi amacıyla taşıyan “HeForShe” hareketini destekleyen 2019 yılı itibariyle 2 milyondan fazla kişinin olduğu ve harekete destek veren ülkeler sırasıyla, Hindistan, Ruanda, Kongo- Kinshasa, Amerika Birleşik Devletleri ve Kamerun olarak sayılabilmektedir. Bunun dışında, bu harekete destek veren Türkiye, Yunanistan, Avusturya, Almanya, İtalya, Fransa, İspanya gibi Avrupa ülkelerinin yüksek katılım sağladıkları görülmektedir (<https://www.heforshe.org/tr>).

Bununla birlikte yaşamsal döngü içerisinde var olan ve sosyal sorun olarak da betimlenebilen birçok faktör, seks işçilerinin profili incelendiğinde karşımıza çıkmaktadır. Aydın ilinde, geneleve kayıtlı 44 kadın ile yapılan çalışmada, çalışmaya katılan kadınların %32,6'sının ise parçalanmış ailelere sahip olduğu, % 47,8'inin çocukluk döneminde şiddete maruz kaldığı, % 47, 8'inin alkol kullandığı belirlenmiştir (Ünsal & Çetinkaya, 2017, p. 25). Aynı çalışmada, çocukluk döneminde anne ve babalarıyla birlikte yaşayan kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerinin yüksek olduğu ve diğerleriyle

olumlu ilişkiler geliştirmeye daha yatkın oldukları görülmüştür (Ünsal & Çetinkaya, 2017, p. 27).

Kadınlar birçok farklı sebeple seks işçisi olma yoluna gitmiş olabilmektedirler. Fahişelere Güzelleme 'de (2010) 3 farklı ülke özelinde verilen örnekler ile ülkemiz örnekleri değerlendirildiğinde, farklı sosyopolitik, sosyokültürel süreçler olsa dahi seks işçisi kadınların çoğu için ekonomik yetersizliklerin bu işi yapma noktasında motive ettiğinin net bir gerçek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yine belgeselde betimlendiği üzere, Kadınların bazıları sevdikleri bir eylemi yapıp üzerine para aldıkları için mutlu olduklarını ifade ederken, bazıları da onurlarını ayaklar altına aldıklarını fakat mecbur kaldıklarını ifade etmektedir. Kadınların yaptıkları işi neden tercih ettikleri ve nasıl anlamlandırdıkları bu bağlamda farklılaşabilmekte iken iktidarın mahrem kıyılarında aynı piyon oldukları, iktidar güç için anlamlandırmalarının farklılık göstermediği bir gerçektir.

Meksika ve Tayland örneğinde belirtilen diğer bir konu ise genç kadınların, lise öğrencilerinin daha çok tercih edilen seks işçisi olmaları, fuhuş uygulatıcısı erkeklerin kadınları önce küçük köylerde kendine aşık ederek sattıkları mekâna sürüklemeleri veyahut evsiz kadınları seçerek ev vaadinde bulunmaları, ülkemiz özelinde de karşılaşılan bir "kaynak temin" sürecidir.

Çalışmada, içerik analizi sonucu ortaya çıkan temalar ifade edilmiştir. Bahsi geçen hak, meşrulaştırma, metalaştırılma, şiddet, iktidar, sağlık, mekân, damgalanma gibi birçok kavram için Zengin (2016) şemsiye kavram olarak "iktidarın mahremiyeti" kavramını kullanmıştır. Fahişelere Güzelleme belgeselinde bir müşterinin başka bir müşteriye yönelttiği "*karın seni mutlu etmiyor mu?*" ifadesi ise cinsel birlikteliğin, eşler arasında dahi kadını metalaştıran, erkeğin mutluluğu üzerinden biçimlendiren iktidarın benzer örneklerini ifade etmektedir.

Fuhuş tarihsel süreçte, iktidarın mahrem alanı olarak kalmıştır. Bireyler için de bu yansıma tezahür etmiştir. Bireylerin yarattıkları benlikleri için de genelev müşterisi olmak bir mahrem oluşturabilmekte ve bu tercihlerini ifade etmekten dahi utanabilmektedirler. Bahsi geçen birçok faktör ve karmaşık yapı sebebiyle seks işçiliği mikro, mezo, makro çalışan sosyal hizmet uygulamasının çalışma alanları arasında yer almalıdır.

Fuhuşla Mücadele Komisyonu bünyesinde, il düzeyinde sağlık ve sosyal yardım müdürü, polis amiri, ahlak zabıta memuru, doktor ve sosyal hizmet uzmanı bulundurulması gerekmektedir (Zengin, 2011, s.33). Bu gereklilik, uygulama noktasında alanın sosyal hizmet bakış açısına duyduğu ihtiyacı ifade etmektedir.

Her türlü eşitsizlikle mücadele etmek ve değişimi sağlamak gibi rollere sahip olan sosyal hizmet mesleği ve disiplini sosyal adalet ve insan hakları ilkelerine dayalı olarak müdahalelerini gerçekleştirmekte ve feminist modelin bu disipline ilişkin uygulamalarında cinsiyet körü (gender blind) olarak hareket etmesini eleştirdiği görülmektedir. Bu bakış açısıyla yola çıkan

feminist sosyal hizmet uygulamalarının kadın deneyimlerine odaklandığı ve buradan hareketle de toplumsal cinsiyet algısının getirdiği sorunlara yönelik çözüm önerisi üretmeye çalıştığı görülmektedir (Buz, 2009, s. 53). Buz (2009, s. 62), seks işçileriyle yapılacak sosyal hizmet çalışmalarının emek sömürüsü, istismar, şiddet ve cinayet mağduru olarak ve seks işçiliğinin mesleki bir tanımlanmasından olmamasından dolayı maruz kalınan yasal, politik ve toplumsal düzlemde kaynaklanan çıktılar şeklinde iki önemli nokta üzerine yoğunlaştığını özetlemiştir.

Seks işçiliği konusunu farklı gruplar özelinde değerlendirmek için farklı deneyimleri ele almak gerekmektedir. Bu açıdan, göçmen statüsündeki kadınların seks işçisi olarak çalışması, toplumda zaten kabul edilmeyen ahlaki normlara aykırı olarak belirtilen bir çalışma şeklinin göçmen statüsünün getirdiği yasal dayanakları da sertleştirmektedir (Üstübcü, 2011, p. 4). Seks işçisi olarak çalışan göçmen kadınların sınır dışı edilme durumlarının olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yine karşımıza kadın ya da insan kimliğinden çıkarak aslında bir suç unsurunu temsil ettikleri görülmektedir. Bu suç unsuru ülkemizde aslında çalışan kadınlar için bu şekilde ifade edilmemesine rağmen, kadının göçmen statüsünü taşımasıyla birlikte suç unsuruna dönüşmektedir.

Sosyal hizmet uzmanının kişisel değerlerinden ayrılarak seks işçiliğini ve toplumsal cinsiyet algısını değerlendirmesi ve insan hakları bağlamında çalışmalarını yürütmesi gerekmektedir. Cankurtaran ve Beydili (2016, s. 160) tarafından yapılan çalışmada bu durum, seks işçisi olarak çalışan kadını yaptığı iş nedeniyle "ahlak dışı" olarak değerlendiren bir uzmanın bu kadının çocuğunun kurum bakımına alınarak annenin toplum tarafından kabul edilmeyen yaşam tarzından uzakta tutulması kararını vermesi kendi kişisel değerlerini ön plana aldığını ve elindeki uzmanlık gücünü çocuğun yüksek yararı için kullanmaktan ziyade ayrımcılık aracı olarak kullandığını gösterebilmektedir. Diğer yandan araştırmacıların erkeklik çalışması da seks işçiliği konusuna katkı sunacak yeni çalışma önerisi olarak ifade edilebilir.

Sonuç olarak; Sosyal hizmet uygulamaları açısından değerlendirildiğinde, seks işçiliği özelinde temelde iki bakış açısıyla sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bunlardan birincisi, seks işçisinin yoksulluk, ekonomik ve politik faktörlerin ve seks veya insan ticaretinin etkisiyle zorla çalıştırılmasının önüne geçilmesi şeklinde görülmektedir. İkincisi ise, seks işçilerinin yaptıkları iş nedeniyle maruz kaldıkları dışlanma, mesleki tanınmalarının ve sosyal güvencelerinin olmaması nedeniyle yaşadıkları sorunların engellenmesidir (Buz, 2009, s. 62). Seks işçiliği sürecinin açıklanması noktasında; karmaşık yapısı, ötekileşme ve insan haklarına aykırı uygulamalar vb. birçok değişken devreye girmekte ve bu değişkenler "insan onuruna yaraşır çevresi içinde birey yaşamı" odağında hareket eden sosyal hizmet bilim ve mesleği ile açıklanıp çözümlenebilmektedir. Bu bağlamda, seks işçisi olarak çalışanların sosyal ve ekonomik haklarının korunması, iş güvenliği içinde temel alanlardan biri olarak değerlendirilmesi gerekliliği, toplumsal olarak da kadına yönelik damgalama ve ötekileştirme doktrinini yok edilmesi önem taşımakta; kadının sadece bir insan olarak değer görmesi, isteklerine ve haklarına saygı gösterilmesi, para karşılığı ile basitleştirilmemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Batı, U. (2008). Hayatın arka sokakları: seks işçilerine karşı toplumsal şiddet *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10(2), 200-230.
2. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi, (2019). <https://www.heforshe.org/tr>, Erişim Tarihi: 25.04.2019.
3. Buz, S. (2009). Feminist sosyal hizmet uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 53-65.
4. Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 145-160.
5. Çoker, S. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de seks işçilerinin sağlığı. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 17(65), 8-20.
6. Çoşkun, E. (2018). İnsan/Kadın ticareti ve toplumsal cinsiyet eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması, CEİD Yayınları, Ankara.
7. Dünya Ekonomik Forum Küresel Eşitsizliği Raporu, (2016). <http://eca.unwomen.org/en/where-we-are/turkey>, Erişim Tarihi: 25.04.2019.
8. Gökengin, D., Çalık, Ş., Ötem, P. (2017). Türkiye'de HIV'le ilgili damgalama ve ayrımcılık analizi: HIV'le yaşayabn kişiler için damgalama göstergesi sonuçları, *Klimik Dergisi*, 30(1), 15-21.
9. Havocscope Report: Black Market Crime (2015). Prostitution: Prices and Statistics of the Global Sex Trade.
10. İnsan Hakları Raporu (2015). https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/Public/Turkiye_2015_insan_haklari_raporu.pdf, Erişim Tarihi: 25.04.2019.
11. Koçarslan, H. (2018). Gözlem. Şebnem Aslan (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Nicel, Nitel ve Karma Tasarımlar için Bir Rehber* içinde (371-382). Konya: Eğitim Yayınevi.
12. Mezmaah, A. (2018). *Licensed prostitution flourishes under Turkeys*, <https://almezmaah.com/english/2018/01/09/licensed-prostitution-flourishes-under-turkeys-erdogan/>, Erişim Tarihi: 25.04.2019.
13. Sevencan, F., & Akın, A. (2012). Seks çalışanı kadınlar, erkeklerle cinsel ilişkiyle giren erkekler ve transseksüellerin toplumsal cinsiyet hakkındaki görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(2), 47-57.
14. Sevim, K. (2018). Sosyal çalışma perspektifinden damga ve kadın, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 469-480.
15. Şimşek, H. (2011). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın üreme sağlığına etkisi: Türkiye örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119-126.
16. Tanrıverdi, H., Köksal, G. (2018). Etnografik Araştırma. Şebnem Aslan (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Nicel, Nitel ve Karma Tasarımlar için Bir Rehber* içinde (245-255). Konya: Eğitim Yayınevi.
17. Ünsal, G., & Çetinkaya, D. T. (2017). Genelev kadınlarının psikososyal iyi oluşlarının belirlenmesi. *Journal of Academic Research in Nursing*, 3(1), 22-29.
18. Üstübcü, A. (2011, 20-21 Mart 2009). *Türkiye'ye yönelik Kadın Göçü: Seks İşçileri ve Ev İçi Hizmetlilerin Kişisel Güvenlik Sorunlarını İlişkilendirmek*. Paper presented at the First Symposium for Young Researchers in Law "Human Security and Rule of Law".
19. World Population Review (2019). <http://worldpopulationreview.com/countries/countries-where-prostitution-is-legal/>, Erişim Tarihi: 24.04.2019.